

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Державне регулювання економіки»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Облік і аудит

за темою – Соціальна політика

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2022 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Протокол від 22.08.2022 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол
від 15.08.2022 № 1

Розробники: старший викладач циклової комісії економіки та управління,
к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Цимбалістова О.А.

Рецензенти:

1. Старший викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС,
к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Харченко М.В.
2. Завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та адміністрування
Кременчуцького інституту ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», к.е.н.,
доцент Єфременко А.Г.

План лекції:

1. Соціальна політика держави: цілі, принципи, пріоритети
2. Основні показники соціальної політики
3. Державне регулювання ризику праці
4. Регулювання доходів та споживання
5. Державне регулювання рівня та якості життя населення
6. Основні параметри державного планування соціальної інфраструктури

Рекомендована література:

Основна

1. Державне антимонопольне регулювання : підручник: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 480 с.
2. Сохацька О.М., Роговська-Іщук І.В., Вінницький С.І. Фундаментальний та технічний аналіз цін товарних та фінансових ринків: навчальний посібник Київ: Кондор-Видавництво, 2014. 358 с.
3. Б. М. Марков Антимонопольне регулювання: зарубіжний досвід та межі його адаптації до реалій України / Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" № 3, 2014р.
4. Барінов В. В., Скорик Г. І. Державне регулювання економіки : навчальний посібник Л.: Нац. ун-т "Львів. політехніка" 2012. 457 с.
5. Сментина Н.В. Національна економіка: навчальний посібник Одеса: ОНЕУ, 2012. 315 с.

Додаткова

6. Єфименко Т.І., Черевиков Є.Л., Павлюк К.В. та ін. Державне приватне партнерство в системі регулювання економіки : Монографія 2012. 372 с.
7. Карлін М.І. Державні фінанси розвинутих країн: навчальний посібник Львів: «Новий світ–2000», 2010. 484с.
8. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки : курс лекцій Київ: Ліра- М, 2014. 388 с.
9. Михасюк І.Р. Державне регулювання економіки : Підручник Київ: Ліра-М, 2013. 216 с.
10. Кизим М.О. , Іванов Ю. Б., Зінченко В. А., Іванова О. Ю., Чечетова- Терашвили Т.М. Державне регулювання економіки: проблеми та перспективи : Монографія Харків : ІНЖЕК, 2014. 287 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

11. Національний банк України. URL: режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>

12. Міністерство фінансів України. URL: режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>
13. Фінансовий портал №1 в Україні. URL: режим доступу: <http://finance.ua/>
14. Урядовий портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua/>

Текст лекції

1. Соціальна політика держави: цілі, принципи, пріоритети

Соціальна політика – це діяльність держави щодо досягнення наступних цілей:

- створення і регулювання соціально-економічних умов життя суспільства і метою підвищення добробуту членів суспільства;
- усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів;
- забезпечення соціальної справедливості й соціально-політичної стабільності у країні;
- створення системи правових, організаційних, регулятивно-контрольних заходів держави з метою узгодження цілей соціального характеру із цілями економічного зростання.

Об'єкти соціальної політики:

- ринок праці та зайнятість населення;
- трудові відносини;
- оплата праці та доходи населення;
- система соціального забезпечення населення;
- елементи соціальної інфраструктури;
- громадяни як споживачі.

Соціальна політика держави включає:

- регулювання соціальних відносин у суспільстві, регламентацію умов взаємодії суб'єктів економіки в соціальній сфері;
- вирішення проблеми безробіття і забезпечення ефективної зайнятості;
- розподіл і перерозподіл доходів населення;
- формування стимулів до високопродуктивної суспільної праці й надання соціальних гарантій економічно активній частині населення;
- забезпечення розвитку елементів соціальної інфраструктури;
- створення системи соціального захисту населення;
- захист навколишнього середовища тощо.

В сучасному світі **соціальний захист населення є основним атрибутом** соціальної політики будь-якої держави. У економічно розвинених державах соціальний захист виступає важливою частиною національної економіки.

Соціальний захист – це державна підтримка верств населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, з метою забезпечення відповідного життєвого рівня.

Основні елементи системи соціального захисту:

- встановлення допустимих параметрів життя;
- захист населення від зростання цін і товарного дефіциту для гарантованого забезпечення прожиткового мінімуму громадянам;
- вирішення проблеми безробіття і забезпечення ефективної зайнятості, перепідготовки кадрів;
- пенсійне забезпечення;
- утримання дитячих будинків, інтернатів, будинків для людей похилого віку;
- соціальні трансферти;
- соціальне обслуговування;
- надання необхідної медичної допомоги;
- соціальне страхування тощо.

2. Основні показники соціальної політики

Основні показники, що характеризують рівень розвитку соціальної сфери:

Показники рівня розвитку охорони здоров'я – це кількість і структура медичних закладів, кількість лікарів, рівень захворюваності – кількість непрацездатності, показники інвалідності й виробничого травматизму.

До **показників рівня розвитку освіти** належать кількість закладів освіти (дошкільних, початкових, середніх, вищих); кількість навчальних закладів за формами власності (державні, приватні, муніципальні); кількість учнів і студентів у навчальних закладах за їх видачами й формами власності; матеріальна база закладів освіти; витрати на утримання дітей у дошкільних і шкільних навчальних закладах.

Показники рівня розвитку культури – середній термін навчання однієї особи віком від 25 років (узагальнюючий показник, прийнятий у світовій практиці); кількість закладів культури за типами (бібліотеки, музеї, театри, кінотеатри); сума коштів спрямованих на розвиток культури тощо.

Транспортне забезпечення характеризується показниками: плата за проїзд у міському транспорті; витрати на міський транспорт.

Показники забезпеченості житлом – загальна площа житлового фонду, площа на душу населення; рівень і динаміка оплати житлово–комунальних послуг.

Важливим результатом аналізу є виявлення частки динаміки податків і обов'язкових платежів.

Розрахунки природного приросту населення дозволяють виявити його позитивну або негативну динаміку. Якщо цей показник зростає, то це означає, що в країні має місце перевищення народжуваності над смертності, тривалість життя висока. Але може виникнути і несприятливий процес **депопуляції**, який супроводжується, як правило, низьким показником середньої тривалості життя і свідчить про те, що внаслідок постійного

перевищення смертності над народжуваністю природний приріст населення знижується.

Важливим показником рівня життя населення є частина витрат на соціальну сферу в державному бюджеті й стан соціальної інфраструктури.

Використання вільного часу (туризм, спорт, заклади відпочинку).

Рівень життя населення визначається як сукупність умов життя відповідно до досягнутого рівня економічного розвитку країни.

Аналіз рівня життя населення охоплює три аспекти:

- зіставлення соціально-економічних індикаторів у динаміці з попередніми роками;
- зіставлення соціально-економічних індикаторів з науковими нормами;
- зіставлення з іншими країнами.

Для визначеності рівня життя в різних країнах експерти використовують поняття індекс розвитку людського потенціалу або скорочено – індекс людського розвитку має три складові:

1. Тривалість життя населення;
2. Рівень освіченості населення;
3. Обсяг ВВП на душу населення.

3. Державне регулювання ринку праці

Ринок праці – сукупність соціально-економічних відносин щодо зайнятості й використання працівників у суспільному виробництві.

Державне регулювання ринку праці – система правових і організаційно-економічних заходів держави щодо забезпечення ефективності зайнятості, нормативних умов праці та раціонального використання робочої сили.

Об'єкти державного регулювання ринку праці:

- зайнятість (регулювання пропозиції робочої сили та робочих місць);
- соціальні відносини між роботодавцями і працюючими;
- трудові відносини (оплата праці, охорона праці, умови найму, звільнення);
- підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації працівників;
- розподіл і перерозподіл робочої сили.

Суб'єкти державного регулювання ринку праці в Україні:

- Міністерство праці й соціальної політики;
- Державна служба зайнятості;
- відділи й управління з праці та соціальних питань при державних адміністраціях.

Функції державної служби зайнятості:

- аналіз і прогноз попиту й пропозицій на робочу силу (баланс ринку праці);
- надання консультації з приводу працевлаштування, професійної підготовки;

- облік громадян, які звернулися в службу зайнятості, реєстрація безробітних;
- сприяння пошуку робочого місця;
- організація професійної підготовки, перепідготовки;
- надання грошової допомоги;
- участь у реалізації державних і регіональних програм зайнятості.

4. Регулювання доходів та споживання

Ринок – це нерівність.

Ринок розподіляє доходи за наступними принципами:

1. За працею;
2. За ефективністю капіталу;

Держава здійснює перерозподіл доходів з метою забезпечення соціальної справедливості.

Складові механізми розподілу і перерозподілу доходів:

- надання суспільних благ;
- використання законодавчих актів;
- система оподаткування (акцизний податок);
- трансфертні платежі.

Вирізняють **номінальні й реальні доходи населення**. Номінальні доходи характеризують обсяг грошових доходів незалежно від темпів інфляції і оподаткування. **Реальні** доходи враховують зміну споживчих цін і тарифів, витрати на податки та інші обов'язкові платежі, й спрямовуються на особисте споживання і заощадження.

Заробітну плату також вирізняють як номінальну і реальну. Купівельну спроможність населення характеризує реальна заробітна плата, яка визначається співвідношенням номінальної зменшеної на особисті податки і обов'язкові платежі, й індексу споживчих цін.

$$W_p = \frac{W_n - T_p - \Pi_{об}}{CPI}$$

де W_p , W_n – реальна та номінальна зарплата; T_p – особисті податки;

$\Pi_{об}$ – платежі обов'язкові;

CPI – індекс споживчих цін – індекс Ласпейреса.

Графічно диференціація доходів характеризується кривою Лоренца. Основою складовою грошових доходів населення є заробітна плата.

В Україні правове забезпечення заробітної плати здійснюється відповідно до Закону «Про оплату праці», деяких інших актів, які регламентують нарахування оподаткування і виплату зарплати, а також системи колективних договорів і угод.

Зазначимо, що за критеріями бідності, прийнятими ООН, до категорії бідних (яких не можна відносити до середнього класу). Належать ті, хто мають на проживання 1-2 долари на добу.

За цими ж критеріями 50% сімейного бюджету на харчування витрачають найбільш зубожілі верстви населення. Отже за цими ознаками можна сказати, що в Україні середній клас тільки створюється.

5. Державне регулювання рівня та якості життя населення

Рівень і якість життя – інтегровані показники соціально-економічного розвитку країн. Для визначення рівня життя в різних країнах експерти використовують поняття індекс розвитку людського потенціалу, або скорочено – індекс людського розвитку (ІЛР). Цей показник запропонований ООН у 1990р. як інтегрована оцінка рівня цивілізованості країни.

Індекс людського розвитку має такі 3 складові:

- тривалість життя населення;
- рівень освіти;
- обсяг ВВП на душу населення.

Задані граничні значення для кожного показника:

- тривалість життя – 25-85 років;
- рівень освіти – 0-100% (кількість років, які провів в режимі навчання після 16 років « середній громадянин »);
- ВВП – від 200 до 400 дол. США.

Рівень життя населення – ступінь задоволення матеріальних духовних та соціальних потреб людей.

Поняття якість життя конкретизує категорію «рівень життя (ІЛР)». В ООН було запропоновано комбінований показник – індекс якості життя, який характеризує:

- рівень освіти;
- медичного обслуговування;
- тривалість життя;
- ступінь зайнятості населення;
- його платоспроможність;
- доступ до політичного життя тощо.

Фактори, що обумовлюють рівень прожиткового мінімуму: ціни, інфляція кількісна оцінка набору споживчих благ та послуг.

Прожитковий мінімум визначається на основі так званого кошика споживача.

Кошик споживача – вартість стандартного набору товарів та послуг масового вживання середнього споживача в конкретній країні в певний час.

Світова практика широко використовує і таку категорію, як індекс вартості життя – індекс роздрібних цін спеціального набору товарів і послуг, що входить в бюджет середнього споживача(споживчий кошик) і становить його прожитковий мінімум.

6. Основні параметри державного планування соціальної інфраструктури

Соціальна інфраструктура – система галузей народного господарства діяльність яких спрямована на задоволення соціально-культурних, духовних та інтелектуальних потреб людини.

- структура соціального комплексу;
- охорона здоров'я;
- освіта;
- культура, мистецтва;
- фізична культура;
- роздрібна торгівля;
- громадське харчування ;
- житлово-комунальне, побутове обслуговування;

Соціальний захист населення та реалізація конституційних гарантій громадян здійснюється завдяки виділенню фінансових ресурсів на утримання бюджетних галузей (охорона здоров'я, освіта, культура), де комерційна діяльність свідомо обмежена.

Нормативи витрат (фінансування) – показники поточних і капітальних витрат бюджетів усіх рівнів на забезпечення задоволення потреб на рівні, не нижчому від державних соціальних стандартів і нормативів.

Фактори розвитку соціальної інфраструктури:

- міжнародні стандарти;
- співвідношення сільського і міського населення;
- спрямованість розвитку економіки;
- стан державних фінансів;
- рівень життя населення;
- розмір матеріального та духовного багатства нації;
- національні традиції;
- структура господарства;
- кліматичні особливості;
- щільність населення.